

jól kihasználható. A vállalatokra vonatkozó információk gyorsan, egyetlen forrásból, külső segítség nélkül kereshetők ki. Egyik felhasználónk szerint most öt perc alatt keresi ki azt, amire korábban legalább fél óra kellett.

Azt még nem lehet tudni, hogy a CD-ROM adatbázisok milyen hatással lesznek az online adatbázisok folyton emelkedő áraira. Az azonban biztos, hogy a Datext felhasználójának nem kell azon aggodnia, hogy mennyibe kerül majd a keresés.

A CD-ROM nem egyszerű helyettesítése az

online adatbázisoknak (vagy a nyomtatott vagy mikroformátumú kiadványoknak), hanem teljesen új médium. Ezt az új médiumot az információs szakembereknek elővigyázattal kell igénybe venniük, felhasználóik hasznát tartva szem előtt.

/FRIES, J.—BROWN, J.: Business information on CD-ROM: the Datext service at Dartmouth College, New Hampshire. = Program, 21. köt. 1. sz. 1987. p. 1—12./

(Válas György)

Mikroszámítógépek mint szakkönyvtári online katalógusok

A Chicago körzetében lévő Nyugat-elővárosi Kórház Orvosi Központja (West Suburban Hospital Medical Center) kiterjedt egészségügyi oktató-tanító tevékenységet lát el. 1980-ban vált nyilvánvalóvá, hogy a központ szakkönyvtára a hagyományos cédulakatalógusokkal a kitűzött célokat már nem tudja elérni.

Kezdetben ugyan még megkísérelték a hagyományos rendszert részidős dolgozók beállításával fenntartani, de a kívánt naprakészség így sem volt elérhető. Ekkor egyértelműen az online rendszer terve mellett döntöttek, miközben tudták, hogy a legjobb megoldást a termináloknak egy nagy központi számítógéphez kapcsolása adná, tehát így várhatnák el a nagyobb válaszsebességet, a kiterjedtebb kihasználást, a nagyobb tárolási lehetőséget stb. Tekintettel azonban arra, hogy a kellő anyagi fedezetük ehhez nem volt meg, az olcsóbban beszerezhető Apple számítógépekkel kívánták és remélték az áttérést keresztülvinni.

Berendezés és szoftver

A szakkönyvtár 1985-ben vásárolt egy Apple IIe mikroszámítógépet, két lemez meghajtót, monitort és nyomtatót. Adatbázis-kezelő programként a DB IV-et választották (DB Master Version IV a Stone-ware Microcomputer cégtől). Mivel azonban ez a IV-es változat nem merevlemez-kompatibilis, a szoftver egy másik változatát is megvették.

A szoftver kiválasztásánál igyekeztek a legnagyobb körültekintéssel eljárni, hiszen valamennyi-nek vannak erős és gyenge oldalai, egyikük sem tökéletes. Fontos kritérium a mezők hossza és a sta-

tisztika (jelentés) készítésének lehetősége. A DB IV ugyan bármely mezőn lehetővé teszi a keresést, a folyamat azonban lassú, a nyomtatott katalógus vagy a statisztikák készítése nehézkes. Ezért kell további kritériumnak tekinteni — különösen a bevezetés szakaszában — az ún. szoftvertámogató szolgáltatásokat is.

Az első lépés a szerzeményezési fájlok online rendszerbe való átvitele volt. Ekkor kellett beállítani egy további Apple IIe-t, két lemez meghajtóval, 20 megabájtos Corvus merev lemezes tárral, monitorral és nyomtatóval. Mivel az intézetben külön számítógépes szakembert nem kívántak alkalmazni, lemondtak a két számítógép közvetlen összekapcsolásáról, s megelégedtek azzal, hogy a könyvtártechnikus a hajlékony lemezeket a merev lemezek kiegészítésére az irodahelyiségből a közelben lévő nyilvános hozzáféréstű terminálhoz átvigye.

Két további segítő programot is beállítottak a merev lemezekhez. Az egyik a Corvus cég *Mirror* programja, amely a merev lemezt átmásolja a videoszalagra. A másik könnyítést a *Speed demon* ("gyors ördög") kártya révén érték el, ugyanis általa a terminálok használatakor az online idő 25—30%-kal csökkenthető.

Személyzet

Mivel a könyvtárnak nem volt tapasztalata az adatbázis-kezelési programokban, már a kezdeti szakaszban szerzöttettek egy tanácsadót a DB IV esetleges buktatóinak kivédésére és a programban rejlő lehetőségek kiaknázására. Csakis ilyen segítséggel bírkózhattak meg a szoftver különböző verzióival.

Mindenekelőtt az egyes tételek (rekordok) szá-

mára kellett kialakítani az adatformátumot. A képernyőn való megjelenítésben nem ragaszkodtak a katalóguskártya formájához. A választott forma három képernyős oldalas lett és bevált (lásd az 1. ábrát).

Mintegy hat hónapba telt az egyes szakosztályok rendeléseinek számítógépre tétele, s végül valamennyi manuális tételt megszüntették. További néhány hónap alatt hozzászoktak az online alkalmazáshoz, s ezután a katalogizálási információkat tartalmazó komplett rekordok is hozzáférhetővé váltak.

Az adatformátum kialakítása és a rendszer elindítása után szerződtek egy részidős alkalmazottat a teljes könyv- és audiovizuális gyűjtemény adatbázisba való bevitelére. Mivel az egész gyűjtemény kis mennyiségű volt, minden könyvet egyeztettek a helyrajzi jegyzékkel. Ez lehetővé tette, hogy az adatbeviteli alkalmazott sok régi keletű tévedést kiszűrjön, mielőtt a rekord a számítógépbe került volna. A 4000 cím rendezése kb. 400 órát vett igénybe.

Költségek

A katalógus áttétele online rendszerbe csaknem 14 000 dollárba került. Ezt az összeget különböző forrásokból merítették. Így pl. a könyvtári bizottság 1983-ban az irodai számítógépes rendszerre és programkészleteire, 1984-ben a nyilvános hozzáférés (merek lemezes) berendezéséhez adott anyagi támogatást, továbbá ide irányították a cédulakatalógusra korábban kapott összegeket is (lásd az 1. táblázatot).

Állománygyarapítás

Az intézet valamennyi osztályának rendelkezéseit (könyv, folyóirat, audiovizuális anyag) a könyvtár kezeli. A szakkönyvtár évente mintegy 700 új könyvet rendel és kb. 100 új audiovizuális programkészlettel növeli gyűjteményét. Az osztályok rendelése: 425 új könyv, 20 audiovizuális anyag.

A gépesített állománygyarapítási eljárásnál a rendelés időpontjában egy rekord készül. Erre csak a máris ismert adatok kerülnek (rendszerint a szerző, a cím és a kiadó, valamint a helyi adatok, a rendelő személy vagy osztály stb.). A könyv beérkezésekor következhetnek a kiegészítések, mint pl. ár és ISBN-szám, helyesbítések, alcímek. Ekkor a könyveket egy-egy számmal látják el, amely a szerző nevével kiegészítve "elsődleges kulcsként" szolgál a számítógépi azonosításnál. Az említett műveleteket a könyvtártechnikus végzi. Ez az online gyarapítási rendszer a dokumentumok nyomon követésében messze felülmúlja a régebbi manuális módszerek "hibakeresési" lehetőségeit.

Katalogizálás

A könyvtár a katalogizálásnál együtt alkalmazza a CIP (Cataloging in Publication) információt a kétjegyű Cutter-táblázattal, de tehetné ezt bármely más rendszerrel (pl. az OCLC-vel) is. A könyvtári jelzet és a tárgyszó felvitele után a könyvtártechnikus a tételeket kiegészíti az adatbázisban. Ezután a tételek átkerülnek a 8000 tételes merev lemezes tárral rendelkező, nyilvános hozzáférésű adatbázisba. A hiva-

ACC#- _____	AUTHOR LAST- _____	TITLE- _____
AUTHOR FIRST- _____	T3- _____	DATE- _____
NUM- _____	C#- _____	CU- _____
DEPT- _____	LIB LOC- _____	
SUBJ 1- _____	SUBJ 2- _____	
SUBJ 3- _____	SUBJ 4- _____	
SUBJ 5- _____	SUBJ 6- _____	
AD- _____		
ADD 1- _____	ADD 2- _____	
ADD 3- _____	ADD 4- _____	
ADD AU1- _____	AU1F- _____	ADD AU2- _____
AU2F- _____		
CITY- _____	PUBLISHER- _____	DATE- _____
ISBN- _____	LC CALL#- _____	COST- _____
REC DATE (Y-M-D)- _____	PR#- _____	PO#- _____
ORDER DATE (Y-M-D)- _____	ORDER NOTE- _____	STANDING? _____
ON2- _____	JOBBER- _____	REC?- _____
#COPIES- _____		

1. ábra Katalóguskártya-minta

1. táblázat

A cédulakatalógus konvertálási tervének bevételei
és kiadásai (USD-ban)

Kiadások	
Hardver	
Apple II és tartozékai	1700
Apple II és tartozékai	1700
Corvus merev lemez és tartozékai	4500
Mirror kiegészítő berendezés	800
Speed demons	500
<hr/>	
Teljes hardver	9200
Szoftver	
DB Master IV	300
DB Master merevlemez-verzió	500
<hr/>	
Teljes szoftver	800
Személyzet	
Szoftvertanácsadó	300
Adatbeviteli alkalmazott	3800
<hr/>	
Teljes személyzet	4100
<hr/>	
Összes kiadás	14 100
Bevételek	
Két cédulakatalógus eladása	210
Könyveladás	140
<hr/>	
Összes bevétel	350

tali terminál a hajlékony lemeztől elválasztva üzemel. Az egyik hajlékony lemezes állomány a könyvtári rendeléseket, a másik az osztályok igényeit tartalmazza. Mivel a kiegészített tételek rákerülnek a merev lemezekre, a két hajlékony lemezen tárolt állomány kis mennyiségű és könnyen kezelhető marad.

A nyilvános hozzáférésű állomány

A közönség minden adatot merev lemezen érhet el. A könyvtár a reggeli nyitáskor mindig egy-egy olyan jelszót visz végbe, amely meggátolja az adatok megváltoztatását. Ha mégis szükséges volna az adatok bármiféle kiegészítése, változtatása vagy törlése, erre egy másik jelszó révén kizárólag a könyvtárnak van módja.

A nyilvános hozzáférésű katalógusban az olvasók bármely mezőben kereshetnek, bár ez a művelet az adatbázis nagysága miatt meglehetősen lassú. Gyorsabb ennél az "elsődleges kulcs" szerinti keresés. Az online keresésnél a nyomtató is igénybe vehető. A nyomtatóra mégis sokkal inkább a listák elkészítésénél van szükség, minthogy a könyvgyűjteményhez való hozzáférés legfontosabb eszközei éppen ezek a cédulakatalógus helyettesítő címlisták.

A kölcsönzés gépesítéséhez magasabb képzett-ségű technikusra lett volna szükség, de ezt a többlet-kiadást a csekély forgalom (havi 125 kölcsönzés) nem indokolta. Megmaradtak hát a manuális könyv-kölcsönzésnél.

Tervcélok

A szakkönyvtár az online rendszerre való áttéréssel azt kívánta elérni, hogy

- ◆ a könyvek és audiovizuális dokumentumok beszerzésének, katalogizálásának és gépi feldolgozásának műveleteit integrálja;
- ◆ a személyzet több időt fordíthasson a szolgáltatásokra orientált feladatokra;
- ◆ megjavuljon a hozzáférés a gyűjteményekhez.

A kitűzött célok reálisak voltak. Jelenleg az igény felmerülésétől a polcra kerülésig minden cím sorsa biztonsággal nyomon követhető. A címekről egyetlen állomány készül, szemben a korábbi, különböző és sok hibát okozó manuális állományokkal. Az online rendszer radikális időeltolódást hozott a személyzet munkájában is, az érdemi tevékenységek javára. A gépesített katalogizálási folyamat tetemes időt szabadít fel, s így lehetővé vált, hogy sok jelentéktelenebb és efemerebb címet is bevigyenek az adatbázisba, s ezáltal a mindenkori kiteljesített kurrens információkkal álljanak a könyvtárhasználók rendelkezésére. A gyarapodás mértékéhez igazodva, egy-két hetenként új számítógépes lista (szerző, cím és/vagy tárgy szerinti) készül. A használók egy részének ugyan egyelőre még szokatlan a katalógusfiókok és cédulák helyett nyomtatott listákban böngészni, azonban hamarosan rájönnek az előnyeire.

Előnyök

A tervezett és várt hasznosságon kívül külön előnyként ismerték fel az online rendszer statisztika-, illetve jelentéskészítési lehetőségeit. Mód kínálkozik akár egyének, akár osztályok részére olyan statisztikai (jelentés-) formátumok kialakítására, amelyek révén a mezők tetszőleges kombinációjával a meglévő dokumentumokról összeállítások készíthetők (pl. egy bizonyos téma összes audiovizuális anyagáról, vagy a patológiával és hisztológiával foglalkozó valamennyi könyv előhívása a Boole-féle és/vagy kereséssel).

Hátrányok

A két számítógép egyenlőtlen tárkapacitása miatt az állományjegyzékek kinyomtatását a merevlemez-

táras géppel kell elvégeztetni. Mivel azonban a számítógépnek a teljes állomány rendezéséhez több órára, a jegyzék kinyomtatásához pedig még további órákra van szüksége, a művelet csaknem egész napra lekötne a nyilvános hozzáférésre szolgáló gépet. Ez csak azért nem okoz nagyobb gondot, mert az ügyfelek az anyagok keresésekor legszívesebben a számítógépes kiírásokat vagy a személyzet szakértelmét veszik igénybe.

A cédulakatalógust helyettesítő mikroszámítógép hátránya az online kutatási kapacitás korlátozottsága is. Egy jó programozó bizonyára tudna ezen is javítani, de a keresés akkor is lassú maradna. Tudomásul kell venni, hogy egy mikroszámítógép a keresési kapacitás terén nem versenyezhet az olyan, egyébként előfizethető óriás bibliográfiai adatbázisokkal, mint a BRS, a DIALOG, az SDC, a MEDLINE és a LEXIS.

Összegezőként a szakkönyvtári cédulakatalógusok általában nem eléggé hatékonyak. A szakkönyvtárosok zöme ugyan szívesen törekedne színvonal-

sabb szolgáltatásokra, de ebbéli törekvésüket akadályozza a katalogizálás és katalógus-karbantartás lélekölő munkája. Valójában a szakkönyvtárak túlnyomó többségében nem is volna szükség cédulakatalógusra, hiszen az ügyfelek általában inkább "kérdenek", mint "keresnek". A kisebb szakkönyvtárak még az előre elkészítetten, legépelt és betűrendbe szedetten vásárolható katalóguskártyákkal sem mentesülhetnek teljesen az érdemi munka kárára végzett manuális besorolásoktól, kiemelésektől stb.

A gyarapítási folyamatot az online katalógussal egyesítő mikroszámítógép kínálja a kisebb szakkönyvtárak ilyen gondjának ésszerű és gazdaságos megoldását.

/FAUST, J. B.: *Microcomputers and on-line catalogs in special libraries.* = *Special Libraries*, 77. köt. 3. sz. 1986. p. 133–139./

(Zoltán Imre)

BEHARANGOZÓ

Napjaink kedvelt témája a számítástechnika, sok rendezvény foglalkozik vele.

A II. Nyíregyházi Szervezési és Számítástechnikai Szimpózium ezekhez csatlakozik, de garantáltan izgalmas témákat dolgoz fel. Ezt a mintegy 60 előadó ismeretében merjük kijelenteni.

A munka három szekcióban folyik majd:

- ◆ Adattárolás és kommunikációs technikák – vezető: *dr. Majtényi György*;
- ◆ A termelési informatikai rendszerek – vezető: *dr. Tóth Tibor*;
- ◆ Számítógépes műszaki technológiák – vezető: *dr. Horváth Imre*.

Az előkészítő bizottság úgy tervezi, hogy évente egy alkalommal ezeknek a témáknak fórumot teremt az érdeklődők számára az SZVT és az NJSZT támogatásával. 1988. november 9–12. között várják a résztvevőket. Bemutató kiállítás-hoz területet biztosítanak.

Részletes információ, névre szóló jelentkezési lap kérhető *Koltai Magdolnától* (tel.: 06-42-13-474).